

1 Kāda ir juridiskā termina „vecāku atbildība” praktiskā nozīme? Kādas tiesības un pienākumus personai uzliek vecāku atbildība?

Bērnu un vecāku savstarpējās tiesības un pienākumus reglamentē noteikumi, kas izklāstīti Lietuvas Republikas Civilt kodeksa (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, turpmāk tekstā “Civilt kodekss”) III grāmatas IV daļā. Civilt kodeksa 3.155. pantā ir noteikts, ka līdz bērnu pilngadībai vai līdz tam, kad bērni ir kļuvuši rīcībspējīgi, par viņiem rūpējas viņu vecāki. Vecākiem ir tiesības un pienākums audzināt un izglītot savus bērnus godīgai dzīvei, rūpēties par viņu veselību un, ņemot vērā bērnu fizisko un garīgo stāvokli, radīt labvēlīgus apstākļus viņu pilnīgai un harmoniskai attīstībai nolūkā sagatavot viņus patstāvīgai dzīvei sabiedrībā. Civilt kodeksa III grāmatas XI nodaļā ir noteiktas vecāku tiesības un pienākumi pret saviem bērniem un XII nodaļā — vecāku un bērnu savstarpējās mantiskās tiesības un pienākumi.

Civilt kodeksa 3.227. panta 2. punktā ir noteikts, ka adoptētājus likumiski uzskata par bērna vecākiem no dienas, kad stājas spēkā tiesas spriedums par adopciju, izņemot Civilt kodeksa 3.222. panta 4. punktā noteiktos izņēmuma gadījumus.

2 Kam parasti tiek piešķirta vecāku atbildība par bērnu?

Civilt kodeksa 3.156. pantā noteikts, ka tēvam un mātei ir vienādas tiesības un pienākumi attiecībā pret saviem bērniem. Vecākiem ir vienādas tiesības un pienākumi attiecībā pret saviem bērniem neatkarīgi no tā, vai bērns ir dzimis laulātam vai nelaulātam pārim, pēc laulības šķiršanas vai anulēšanas, vai pēc laulāto atšķiršanas.

3 Vai vecāku vietā var iecelt citu personu, ja vecāki nespēj vai nevēlas uzņemties vecāku atbildību par savu bērnu?

Ja vecāki nespēj vai nevēlas īstenot vecāku atbildību pār saviem bērniem, viņu vietā var iecelt citu personu. Šim nolūkam Civilt kodeksā ir paredzēta nepilngadīgo aizbildnības un aizgādības iestāde. Pamatnoteikumi, ko piemēro bērna pagaidu un pastāvīgai nodošanai aizgādībā/aizbildnībā, ir noteikti 3.254. un 3.257. pantā.

4 Kā tiek risināts jautājums par vecāku turpmāko atbildību, ja vecāku laulība tiek šķirta vai ja vecāki vairs nedzīvo kopā?

Ja vecāki šķiras, turpmāko vecāku atbildību nosaka atbilstīgi laulības šķiršanas veidam.

Ja laulību izbeidz ar laulāto abpusēju piekrišanu, viņiem ir jāiesniedz tiesā vienošanās par laulības izbeigšanās sekām (mantas dalīšanu, bērnu uzturēdzekļu maksājumiem utt.). Civilt kodeksa 3.53. panta 3. punkts paredz, ka, izdodot rīkojumu par laulības šķiršanu, tiesa apstiprina vienošanos par laulāto laulības izbeigšanās sekām, kuru piemēro attiecībā uz nepilngadīgo bērnu, kā arī laulāto savstarpējo uzturēdzekļu maksājumiem, viņu nepilngadīgo bērnu dzīvesvietu, laulāto iesaisti viņu bērnu izglītošanā un citām mantiskajām tiesībām un pienākumiem. Šīs vienošanās saturu iekļauj lēmumā par laulības šķiršanu. Ja ir būtiski mainījušies apstākļi (viena bijušā laulātā slimības vai darbnespējas gadījumā utt.), bijušie laulātie vai viens no viņiem var vērsties tiesā ar prasību grozīt viņu vienošanās noteikumus par laulības izbeigšanās sekām.

Ja laulību izbeidz, pamatojoties uz viena laulātā pieteikumu, tiesā iesniegtajā pieteikumā ir jānorāda arī tas, kā pieteikuma iesniedzējs īsteno savus pienākumus pret otru laulāto un viņu nepilngadīgajiem bērniem. Apmierinot pieteikumu šķirt laulību, tiesai ir jānoregulē jautājumi par nepilngadīgo bērnu dzīvesvietu un uzturēšanu, viena laulātā uzturu un laulāto kopīgās mantas dalīšanu, izņemot gadījumus, kad manta ir sadalīta saskaņā ar viņu savstarpēju vienošanos, ko apstiprinājis notārs (Civilt kodeksa 3.59. pants).

Laulības šķiršana abu laulāto vainas dēļ rada tādas pašas sekas kā laulības izbeigšanās ar laulāto savstarpēju vienošanos (Civilt kodeksa 3.51.–3.54. pants). Laulības šķiršanas procesam viena laulātā vainas dēļ *mutatis mutandis* piemēro Civilt kodeksa 3.59. pantu.

Lietās par atšķiršanu viens no laulātajiem var vērsties tiesā ar pieteikumu par atsevišķas dzīvesvietas noteikšanu, ja viņš/viņa vairs nespēj sadzīvot ar otru laulāto vai ja tas ir kļuvis neiespējami vai varētu būtiski kaitēt nepilngadīgo bērnu interesēm tādu īpašu apstākļu dēļ, kas var nebūt atkarīgi no otra laulātā, vai ja laulātie vairs nevēlas dzīvot kopā. Atzīstot juridisko atšķiršanu, tiesai ir jānosaka, pie kura laulātā dzīvos bērni, un ir jāatrisina jautājumi, kas saistīti ar bērnu uzturēšanu un šķirti dzīvojošā tēva (vai mātes) iesaistīšanos bērnu audzināšanā. Abi laulātie var kopīgi vērsties tiesā ar prasību apstiprināt viņu atšķiršanu, ja viņi ir vienojušies par šādas atšķiršanas sekām attiecībā uz dzīvesvietu, nepilngadīgo bērnu uzturēšanu un audzināšanu, mantas dalīšanu un savstarpējiem uzturēšanas pienākumiem. Ja laulātie ir vienojušies par atšķiršanas sekām, tiesa šo vienošanos apstiprinās, ja vien tā atbilst sabiedriskajai kārtībai un nekaitē viņu nepilngadīgo bērnu vai viena laulātā tiesībām un tiesiskajām interesēm. Pēc vienošanās apstiprināšanas tiesa to iekļauj spriedumā par laulāto atšķiršanu.

5 Ja vecāki noslēdz vienošanos par vecāku atbildību, kādas formalitātes ir jāievēro, lai šī vienošanās būtu juridiski saistoša?

Ja vecāki dzīvo kopā, uzturēšanas kārtību un formu nosaka ar viņu savstarpēju vienošanos. Šāda vienošanās nav jāizdara saskaņā ar kādu īpašu modeli vai tās noslēgšanas procedūru. Civilt kodeksa 3.193. pantā paredzēts, ka laulības šķiršanas ar savstarpēju vienošanos (Civilt kodeksa 3.51. pants) vai laulāto atšķiršanas (Civilt kodeksa 3.73. pants) gadījumā laulātie noslēdz vienošanos par savstarpējiem pienākumiem viņu nepilngadīgo bērnu uzturēšanā, kā arī par uzturēdzekļiem, to apmēru un veidu. Vienošanās ir jāapstiprina tiesai (Civilt kodeksa 3.53. pants). Nepilngadīgu bērnu vecāki var noslēgt vienošanos par savu bērnu uzturēšanu arī tad, ja viņu laulības šķiršana ir notikusi citu iemeslu dēļ. Ja viens no vecākiem nepilda tiesas apstiprināto vienošanos par savu nepilngadīgo bērnu uzturēšanu, otram vecākam ir tiesības vērsties tiesā, lai tiktu izdots izpildraksts.

6 Kādi ir alternatīvie konflikta ārpustiesas risināšanas līdzekļi, ja vecāki nevar vienoties par vecāku atbildības jautājumu?

Vecākiem ir pieejami mediācijas pakalpojumi kā alternatīvs strīda risināšanas līdzeklis, nevēroties tiesā. Tiesas mediācija ir pieejama visās vispārējās jurisdikcijas tiesās. Tiesas mediācija ir bezmaksas. Tas ir lētāks un ātrāks strīdu risināšanas veids. Ir jāņem vērā, ka tiesas mediācija garantē konfidencialitāti un ka jebkura puse var atteikties no tiesas mediācijas veikšanas, nenorādot iemeslu. Strīda nodošanu tiesas mediācijai var ierosināt tiesnesis (tiesas sastāvs), kas iztiesā civillietu, vai jebkura no strīda pusēm. Sīkāku informāciju par mediāciju, kā arī mediatoru sarakstu var atrast [Lietuvas tiesu tīmekļa vietnē](#).

7 Kādus jautājumus attiecībā uz bērnu var izlemt tiesnesis, ja vecāki iesniedz lietu tiesā?

Ja vecāki vēršas tiesā, tiesnesis var lemt par visiem jautājumiem, kas attiecas uz viņu bērniem, tostarp par viņu dzīvesvietu, vecāku apmeklēšanas un saskarsmes tiesībām, nepilngadīgo bērnu uzturēšanu un citiem jautājumiem, kas norādīti tiesai iesniegtajā pieteikumā.

8 Ja tiesa nolemj nodot bērnu viena vecāka atsevišķā aizgādībā, vai tas nozīmē, ka viens no vecākiem var izlemt visus jautājumus attiecībā uz bērnu, iepriekš nekonsultējoties ar otru vecāku?

Civilkodeksa 3.156. pantā ir paredzēts, ka tēvam un mātei ir vienādas tiesības un pienākumi attiecībā pret saviem bērniem. Minēto piemēro neatkarīgi no tā, vai bērns ir dzimis laulātam vai laulībā neesošam pārim, pēc laulības šķiršanas vai atcelšanas, vai pēc laulāto atšķiršanas. Vecākiem ir tiesības un pienākums audzināt savus bērnus, būt atbildīgiem par bērnu izglītību un attīstību, veselības aprūpi, garīgo un morālo audzināšanu. Šo pienākumu izpildē vecāku tiesības ir prioritāras attiecībā pret citu personu tiesībām. Vecākiem ir jārada saviem bērniem apstākļi, lai viņi varētu apmeklēt izglītības iestādes līdz likumā noteiktā vecuma sasniegšanai.

Viena vecāka atsevišķu aizgādību var noteikt tikai gadījumos, kad otram vecākam ir ierobežota vecāka atbildība. Ja vecāki (tēvs vai māte) nepilda savu pienākumu audzināt savus bērnus, jaunprātīgi izmanto savu vecāku atbildību, cietsirdīgi izturas pret saviem bērniem, ar amorālu uzvedību nelabvēlīgi ietekmē savus bērnus vai nerūpējas par saviem bērniem, tiesa var pieņemt spriedumu, ar kuru īslaicīgi vai pastāvīgi ierobežo (tēva vai mātes) vecāku atbildību. Pieņemot šādu spriedumu, tiesa ņem vērā īpašos apstākļus, ar kuriem ir pamatots pieteikums par vecāku atbildības ierobežošanu. Tomēr vecākiem saglabājas tiesības uz saskarsmi ar savu bērnu, ja vien tas nav pretrunā ar bērna interesēm. Ja vecāku atbildība ir ierobežota uz nenoteiktu laiku, bērnu var adoptēt bez vecāku atsevišķas piekrišanas.

9 Ja tiesa nolemj nodot bērnu abu vecāku kopējā aizgādībā, ko tas nozīmē praktiski?

Vecāki visos jautājumos, kas saistīti ar viņu bērnu audzināšanu, kā arī citos jautājumos vecāku atbildības īstenošanas kontekstā pieņem lēmumus, savstarpēji vienojoties. Ja vienošanās netiek panākta, jebkuru strīdu izšķir tiesa.

Bērna tēvs, māte vai juridiski rīcībnespējīgu nepilngadīgu vecāku vecāki (aizbildņi/aizgādņi) var vērsties tiesā saistībā ar saskarsmes tiesībām vai iesaisti bērna audzināšanā. Tiesa nosaka kārtību, kādā šķirti dzīvojošais tēvs vai māte īsteno saskarsmes tiesības, ņemot vērā bērna intereses un ar mērķi ļaut šķirti dzīvojošajam tēvam vai mātei iespējami daudz piedalīties bērna audzināšanā. Minimālu saskarsmi ar bērnu var noteikt tikai tad, ja nepārtraukta maksimāla saskarsme kaitē bērna interesēm.

10 Kurā tiesā vai iestādē ir jāvēršas ar iesniegumu par vecāku atbildību? Kādas formalitātes ir jāievēro un kādi dokumenti jāpievieno iesniegumam?

Ja persona vēlas iesniegt pieteikumu par vecāku atbildību, viņam/viņai ir jāvēršas rajona tiesā. Formālās prasības, kas jāievēro, un tas, kādi dokumenti ir jāpievieno pieteikumam, ir atkarīgi no pieteikumā izklāstītajām prasībām un no tā, kādas tiesības un pienākumi tiek apstrīdēti vai ir jārisina vai jānosaka (attiecībā uz vecāku varas saturu).

11 Kāda kārtība ir jāievēro šajos gadījumos? Vai ir iespējams lietu risināt paātrinātā kārtībā?

Galvenos strīdus un jautājumus par vecāku atbildību izskata vienkāršotā procedūrā.

12 Vai ir iespējams saņemt juridisku palīdzību, lai segtu tiesas izdevumus?

Bez maksas juridiskās palīdzības pieejamību regulē Likums par valsts nodrošināto juridisko palīdzību (*Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas*). Iespēja saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību ir atkarīga no personas finansiālā stāvokļa.

13 Vai lēmumu par vecāku atbildību ir iespējams pārsūdzēt?

Jā, šādu lēmumu var pārsūdzēt augstākā tiesu instancē saskaņā ar vispārējiem civilprocesa noteikumiem.

14 Dažos gadījumos varbūt ir jāvēršas tiesā vai citā iestādē, lai panāktu, ka lēmums par vecāku atbildību tiek izpildīts. Kāda kārtība ir jāievēro šādos gadījumos?

Tiesas lēmuma izpildi panāk tiesu izpildītāji.

15 Kas man jā dara, lai panāktu, ka šajā dalībvalstī tiek atzīts un izpildīts lēmums par vecāku atbildību, ko ir pieņēmusi citas dalībvalsts tiesa?

Padomes 2003. gada 27. novembra Regulu (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību piemēro bez īpašas procedūras, Lietuvā atzīstot citā ES dalībvalstī pieņemtu spriedumu. Šo regulu piemēro visās ES dalībvalstīs, izņemot Dāniju.

ES dalībvalstu tiesu pieņemtos spriedumus par saskarsmes tiesībām un spriedumus par bērna atpakaļatdošanu izpilda saskaņā ar Lietuvas Republikas Civilprocesa kodeksa (*Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas*, turpmāk tekstā "Civilprocesa kodekss") VI daļā paredzētajiem noteikumiem.

Ārvalsts tiesas pieteikumus par jurisdikcijas pārņemšanu un pieteikumus par jurisdikcijas nodošanu ārvalsts tiesai, kā minēts Padomes Regulas (EK) Nr. 2201/2003 15. pantā (un Hāgas 1996. gada 19. oktobra Konvencijas 8. un 9. pantā), izskata Lietuvas apelācijas tiesa (*Lietuvos apeliacinis teismas*).

Šādus pieteikumus izskata saskaņā ar Civilprocesa kodeksa 39. nodaļā noteikto procedūru, ja vien Padomes Regulā (EK) Nr. 2201/2003 nav noteikts citādi. Par šādiem pieteikumiem nav jāmaksā tiesas nodeva.

Lietuvas apelācijas tiesā iesniegtajiem pieteikumiem ir jāatbilst vispārējām prasībām, kas noteiktas attiecībā uz procesuālajiem dokumentiem (Civilprocesa kodeksa 111. pants). Saskaņā ar Padomes Regulas (EK) Nr. 2201/2003 15. pantu pieteikums un tam pievienotie pielikumi ir jāiesniedz valsts valodā vai ir jāpievieno to tulkojums lietuviešu valodā. Ja pieteikuma iesniedzēja dzīvesvieta ir ārpus Lietuvas Republikas un viņš/viņa procesuālo dokumentu saņemšanai nav iecēlis(-usi) pārstāvi lietā vai pilnvarotu personu, kas dzīvo vai kurai ir darba birojs Lietuvā (Civilprocesa kodeksa 805. pants), pieteikuma iesniedzējam ir jānorāda adrese Lietuvā vai telesakaru ierīces adrese, kur pieteikuma iesniedzējam tiks izsniegti procesuālie dokumenti. Tomēr šīs prasības nepiemēro pieteikumiem, kurus Lietuvas apelācijas tiesā iesniegusi ārvalsts tiesa.

Attiecīgā gadījumā Lietuvas apelācijas tiesa var uzdot Lietuvas Republikas Sociālā nodrošinājuma un darba lietu ministrijas ietvaros izveidotajam Valsts bērnu tiesību aizsardzības un adopcijas dienestam (*Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*) sniegt atzinumu par jurisdikcijas pārņemšanas vai nodošanas lietderību. Lietuvas apelācijas tiesa nosaka termiņu, kādā ir jāsniedz šis atzinums.

Lietuvas apelācijas tiesai pieteikums ir jāizskata ne vēlāk kā sešās nedēļās no dienas, kad tiesa tika saņemusi minēto pieteikumu.

Lietuvas apelācijas tiesa, izvērtējusi ārvalsts tiesas pieteikumu par jurisdikcijas pārņemšanu un pieņēmusi lēmumu par šā pieteikuma apmierināšanu, ņemot vērā lietas apstākļus, noteiks kompetento Lietuvas tiesu, kura izskatīs minēto lietu Lietuvā. Ārvalsts tiesā iesāktu procesu nodod kompetentajai Lietuvas tiesai lietas izskatīšanai pēc būtības. Šādā gadījumā Civilprocesa kodeksa 35. panta noteikumus piemēro *mutatis mutandis* un procesu turpina kompetentā Lietuvas tiesa. Kompetentā Lietuvas tiesa attiecīgā gadījumā konstatē pušu stāvokli procesā un veic pasākumus, lai novērstu jebkuras nepilnības, kas ietekmē procesuālos dokumentus.

16 Kurā šīs dalībvalsts tiesā ir jāvēršas, lai apstrīdētu lēmuma atzīšanu par vecāku atbildību, ja lēmumu ir pieņēmusi citas dalībvalsts tiesa? Kāda procedūra ir piemērojama šādos gadījumos?

Pārsūdzība ir jāiesniedz Lietuvā Augstākajā tiesā (*Lietuvos Aukščiausioji Teismas*). To izskatīs kā kasācijas sūdzību saskaņā ar Civilprocesa kodeksa noteikumiem.

17 Kādus tiesību aktus piemēro tiesa, izskatot lietu par vecāku atbildību, ja bērns vai lietā iesaistītās puses nedzīvo šajā dalībvalstī vai ja tiem ir dažādas valstspiederības?

Vecāku un bērnu attiecībām piemērojamos tiesību aktus nosaka saskaņā ar Civilkodeksa 1.32. pantu. Vecāku un bērnu personīgajām un mantiskajām attiecībām piemēro tās valsts tiesību aktus, kurā ir bērna pastāvīgā dzīvesvieta. Ja neviens no vecākiem pastāvīgi nedzīvo bērna pastāvīgās dzīvesvietas valstī un ja gan bērns, gan abi vecāki ir vienas un tās pašas valsts pilsoņi, piemēro tās valsts tiesību aktus, kuras pilsoņi viņi ir.

Lietās par vecāku atbildību kompetento tiesu nosaka saskaņā ar Hāgas 1996. gada 19. oktobra Konvenciju par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem.

Nepilngadīgo aizsardzībai, aizgādībai un aizbildnībai piemērojamos tiesību aktus nosaka saskaņā ar Hāgas 1961. gada 5. oktobra Konvenciju par iestāžu pilnvarām un tiesību aktiem, kas piemērojami attiecībā uz bērnu aizsardzību.

Uzturēšanas saistībām (alimentiem) ģimenes ietvaros piemēro Hāgas 1973. gada 2. oktobra Konvenciju par uzturēšanas saistībām pielietojamo likumu.

Lapa atjaunināta: 21/10/2019

Šīs lapas versiju savā valodā uztur attiecīgais Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkla kontaktpunkts. Tulkojumu veic Eiropas Komisijas dienestā. Varbūtējās izmaiņas, ko oriģinālā ieviesušas kompetentās valsts iestādes, iespējams, nav atspoguļotas tulkojumos. Ne Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkls, ne Eiropas Komisija neuzņemas nekādu atbildību par šajā dokumentā ietverto vai minēto informāciju vai datiem. Lūdzam skatīt juridisko paziņojumu, lai iepazītos ar autortiesību noteikumiem, ko piemēro dalībvalstī, kas ir atbildīga par šo lapu.